

سازگاری نهادی

(حکمرانی، پیچیدگی و تاب آوری اجتماعی – اکولوژیک)

تألیف

دکتر امیلی بوید

دکتر کارل فولکه

ترجمه

دکتر مهدی قربانی

دانشیار دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۹۴۶۲

شماره انتشار ۳۹۲۶

انتشارات دانشگاه تهران

عنوان و نام پدیدآور	: سازگاری نهادی / تألیف [صحیح: ویراستار] امیلی بوید، کارل فولکه؛ ترجمه مهدی قربانی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۰ ص.: مصور، جدول، نمودار.
فروست	: انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۹۲۶.
شابک	: 978-964-03-7210-4
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: عنوان اصلی: Adapting Institutions: Governance, Complexity, and Social- Ecological Resilience, 2014.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: مدیریت محیط زیست -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: اکوسیستم -- مدیریت -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: توسعه پایدار
موضوع	: سیاست محیط زیست
موضوع	: جهانی شدن -- جنبه‌های زیست محیطی
موضوع	: سازمان‌های بین‌المللی
شناسه افزوده	: بوید، امیلی، ویراستار Boyd, Emily
شناسه افزوده	: فولکه، کارل، ۱۹۵۵-م، ویراستار Folke, Carl
شناسه افزوده	: قربانی، مهدی، ۱۳۶۲- [مترجم]
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ اس/۳۰۰ GE
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۳/۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۹۰۴۶۵

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

عنوان: سازگاری نهادی
تألیف: امیلی بوید - کارل فولکه
ترجمه: دکتر مهدی قربانی
ویرایش ادبی: علیرضا استواری
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۳۹۶
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

ISBN:978-964-03-7210-4

9 789640 372104

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجم است»

بها: ۲۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>
پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	ث
پیشگفتار مترجم.....	ح
فصل اول: مقدمه.....	۱
بخش اول: سازگاری نهادهای محلی، شبکه‌ها، رهبری و یادگیری.....	۱۱
فصل دوم: دانش: شبکه‌های اجتماعی و رهبری: صحنه‌سازی برای توسعه نهادهای سازگار؟.....	۱۳
فصل سوم: ظرفیت سازگاری نهادهای بومی محلی: جنگل‌های ممنوع در جنوب ماداگاسکار.....	۳۷
فصل چهارم: سازگاری با تغییر: پیگیری واکنش کشاورزان به اختلالات نظام آبیاری در نپال.....	۷۳
فصل پنجم: ایجاد انگیزه برای افزایش مشارکت عمومی در مدیریت اکوسیستم از طریق منابع مشترک شهری.....	۹۷
بخش دوم: سازگار ساختن و حکمرانی نهادهای عمومی در برابر عدم قطعیت و پیچیدگی. ۱۱۹	
فصل ششم: ظرفیت سازگاری و اکودولت.....	۱۲۱
فصل هفتم: نظام‌های غذایی و حکمرانی سازگار: بحران غذا در نیجر.....	۱۴۳
فصل هشتم: مشارکت عمومی - خصوصی در تأمین حکمرانی محیط زیست: موردی برای مدیریت فاجعه.....	۱۶۵
بخش سوم: سازگاری و مدیریت نهادهای عمومی برای عدم قطعیت و پیچیدگی..... ۱۸۳	
فصل نهم: پیچیدگی دوگانه: فناوری اطلاعات و بازپیکربندی حکمرانی سازگار.....	۱۸۵
فصل دهم: حکمرانی سازگار و خطرهای طبیعی: سونامی ۲۰۰۴ اقیانوس هند و حکمرانی اکوسیستم‌های ساحلی در سریلانکا.....	۲۰۷
فصل یازدهم: سازگاری با تغییرات جهانی اقلیم: ارزیابی تاب‌آوری در دو نهاد عمومی شبکه‌ای.....	۲۲۹
فصل دوازدهم: نتایج: سازگاری نهادی و تاب‌آوری.....	۲۵۱
اصطلاحات.....	۲۶۹

پیشگفتار

امیلی بوید^۱ و کارل فولکه^۲ مجموعه‌ای از مطالعات مهم و برجسته در زمینه سازگاری نهادی را گرد هم آورده و به مقیاس‌های گوناگون از سطح محلی گرفته تا جهانی پرداخته‌اند. در حالی که بسیاری از موارد تحلیل‌شده محلی‌اند و چشم‌انداز نظری و تجربی پرباری از چالش‌های مختلف پیش روی جمعیت کوچک اهالی ماداگاسکار، نپال و نواحی شهری سراسر جهان را نمایان می‌سازند، مطالعاتی از سونامی اقیانوس هند و تغییر جهانی اقلیم نیز مطرح می‌شوند. خواننده از دامنه گسترده مطالعات تجربی موجود در این کتاب حیرت خواهد کرد و از خود خواهد پرسید چرا من که متخصص مسئله X در منطقه Y هستم باید در زمینه این همه مسائل مختلف بخوانم؟ پاسخ این است که بوید و فولکه نوعی معماری اساسی را معرفی می‌کنند که پیش روی همه ما در جهان امروز قرار دارد: چطور می‌توانیم نهادهای موجود را که در طول زمان توسعه یافته‌اند تا با مجموعه مسائلی خاص مقابله کنند تحلیل کنیم و مطمئن شویم در مقابله با تغییراتی که در جهان اجتماعی و اکولوژیکی پیچیده پیرامون روی می‌دهد مؤثر عمل خواهند کرد؟

این یکی از سؤالات اساسی زمانه ماست! نباید تا ابد دلخوش به سیستم‌های دست‌ساز بشر باشیم که تاکنون در حل مسائل X، Y و Z در شرایط الف، ب و ج به نسبت خوب عمل کرده‌اند. باید بدانیم تمام سیستم‌های اجتماعی اکولوژیکی در طول زمان با چالش‌های جدید مواجه می‌شوند. در نتیجه باید پی ببریم چرا و چطور برخی سازگارند و از خطرهای اساسی با منشأهای گوناگون جان سالم به درمی‌برند، اما برخی دیگر فروپاشیده‌اند و نمی‌توانند نتیجه مثبتی داشته باشند. تحلیل‌های ایستا و غیرپویا زمانی کاربرد دارد که بخواهیم از نحوه عملکرد یک سیستم اجتماعی اکولوژیکی خاص آگاه شویم. اما درک این که سیستمی پیچیده در جهانی متغیر چطور عمل می‌کند به تلاش بیشتری نیاز دارد. زمانی که با سیستم‌های پیچیده طرف هستیم، تحلیل ایستا نخستین شرط بوده و البته دشوار است. اما بدون تلاش جدی برای شناسایی تغییراتی که ممکن است درون خود سیستم‌ها (خرابی یکی از قطعات سیستم مکانیکی یا زیر سؤال بردن دستور کار از سوی رهبر یا حزب سیاسی برای حل مسائل) و در محیطی که سیستم در آن قرار دارد روی دهند، تحلیل ایستا کفایت نخواهد کرد و کسب دانش مؤثر در دنیای همواره متغیر را به تعویق خواهند انداخت.

بوید و فولکه در یک کتاب، تفکر تاب‌آوری، تحلیل سیستم‌های متغیر اجتماعی-اکولوژیکی، مسئله تناسب و نیاز به درک حکمرانی سازگار سیستم‌های تاب‌آور را گرد هم می‌آورند. طبق اظهارات آنها، "تاب‌آوری عبارت است از توانایی بازسازماندهی پس از بحران، ادامه دادن به یادگیری، تکامل یافتن با

1- Emily Boyd

2- Carl Folke

هویت و نقشی مشابه و همچنین نوآوری و پاشیدن بذر تحول" (فصل ۱۲). موردهای مطالعاتی به قلم محققانی دانشمند و آگاه نوشته شده‌اند و نشان می‌دهند چطور سیستم‌های گوناگون با تغییرات سریع یا تدریجی مقابله کرده و نهادها چطور در طول زمان با این تغییرات سازگاری یافته‌اند یا نتوانسته‌اند سازگار شوند. هر فصل ارزش خواندن و تعمق دارد. این کتاب را نمی‌توان به سرعت و در چند بعدازظهر برای سرگرمی خواند. من از خواندن فصل فصل این کتاب لذت برده‌ام، اما قبل از رفتن به فصل بعد و آشنا شدن با مسئله‌ای دیگر در نقطه دیگری از جهان باید به آنچه از فصل حاضر می‌توان آموخت خوب فکر کرد. فکر کردن درباره فصل‌ها مهم‌تر از صرفاً خواندن آنهاست!

یکی از مهم‌ترین درس‌هایی که می‌توان از این کتاب آموخت این است که محققان معاصر نباید تحلیل سیستم‌های پیچیده را رد کنند و به این تصور غلط دامن بزنند که علم خوب روش ساده کردن سیستم‌هاست و در نتیجه هرگونه تلاش برای تحلیل پیچیدگی‌ها را غیرعلمی برشمردند. به اعتقاد من این پیش‌فرض شایع دانشمندان علوم اجتماعی رویکردی بسیار خطرناک است. پیش‌فرض اینکه نمی‌توان کار خوب علمی انجام داد مگر اینکه کل سیستم را ساده کرد و آن را به صورت برهم‌کنش ساده میان چند متغیر محدود نشان داد. ساده‌سازی بیش از حد، تاب‌آوری ما در مقابله با تغییرات جهان پیچیده را کاهش می‌دهد. نباید تحلیل هیچ سیستمی را پیچیده‌تر از آنچه برای درک نحوه و دلیل عملکرد آن نیاز است کرد. هرچند، این نوع ادعاها که "مورد من منحصر به فرد است" علمی نیستند و از توانایی ما در کشف روش‌های تحلیل و سازگاری سیستم‌ها برای ارتقای آنها در طول زمان می‌کاهند.

بوید و فولکه درس‌های مهمی از مطالعات تجربی گرفته‌اند و در فصل آخر بیان می‌کنند. به کسانی که در زمینه ارزش این کتاب تردید دارند، خواندن فصل آخر را توصیه می‌کنم و همچنین پیشنهاد می‌کنم چندین بار هم در کنار خواندن هر فصل، به سراغ آن بروند. این کار به افزایش درک و شناخت خواننده کمک خواهد کرد.

پیشگفتار مترجم

یکی از چالش‌های مدیریت منابع طبیعی و محیط زیست، چندوجهی بودن رویکرد مدیریت است که دلیل عمده آن تداخل نظام انسانی و طبیعی در کنار یکدیگر در مدیریت اکوسیستم‌هاست. برای دستیابی به نظام تدبیر شایسته در منابع طبیعی و محیط زیست، تأکید بر تحقیقات بین‌رشته‌ای ضرورتی انکارناپذیر است. علاوه بر این، امروزه در تحقیقات مربوط به مدیریت پایدار منابع، تفکرانی از قبیل تاب‌آوری و ظرفیت‌سازی در سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیک از مفاهیم پرطرفدار در بین محققان بین‌رشته‌ای مرتبط با منابع طبیعی و محیط زیست به‌شمار می‌روند. درحالی که نظریه‌های مربوط به حکمرانی پیوسته تکامل می‌یابند، زمینه تغییرات جهانی محیط زیست چالش‌های منحصربه‌فردی برای مدیریت اکوسیستم‌های شبکه‌ای، شهرها، سازمان‌ها و نهادها پدید می‌آورد. همچنین اهمیت درک و شناخت پیچیدگی و مسائلی نظیر برهم‌کنش میان تغییر سریع و تدریجی در سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیک و نهادهای آنها مشهودتر شده است. با نمایان شدن تغییرات اکولوژیکی و جوی، یکباره یا به آهستگی، جوامع انسانی نیز واکنش می‌دهند. اینکه آیا نهادهای جدید، هنجارها و قوانین جدید، مشارکت‌های جدید، به‌سرعت تغییر اقلیم و محیط زیست جهانی خواهد بود یا خیر، درست مشخص نیست. به‌عنوان مثال، روشن نیست تغییر اجتماعی در چه سطح روی می‌دهد، نهادها، سازمان‌ها و افراد تا چه حد واکنش نشان می‌دهند و تغییر یا دگرگونی عمیقی خواهند داشت و اصلاح و تنظیم جزئی مسیرهای توسعه فعلی چیست. در این کتاب تلاش شده است شرایط گوناگون نحوه واکنش سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیک به تغییر از دریچه تاب‌آوری و سازگاری نهادی بررسی شود. منظور از تغییر و سازگاری به‌طور خاص سازگاری با تغییرات محیط زیست و پویایی اکوسیستم است. در کتاب حاضر برای دستیابی به سازگاری، بر مسئله ایجاد تناسب و همراهی جنبه اجتماعی و اکولوژیکی به‌منظور ارتقای نیک‌داری منابع طبیعی (حفاظت و بهره‌برداری مسئولانه) و خدمات اکوسیستم برای بهزیستی انسان و پایداری تأکید می‌شود. کتاب حاضر که نتیجه کوشش جمعی از کارشناسان بین‌المللی است، بینش‌های جدیدی در زمینه سازگاری نهادی و ایجاد تاب‌آوری و حکمرانی سازگار نظام‌های پیچیده اجتماعی-اکولوژیک ارائه می‌دهد. به کمک مجموعه‌ای از مطالعات موردی بر بعد علوم اجتماعی مدیریت اکوسیستم و با توجه به تغییرات جهانی تمرکز داشته تا شکاف میان تاب‌آوری، پایداری و علوم اجتماعی رفع شود. با استفاده از مثال‌های تجربی، از سطح محلی گرفته تا سطوح جهانی، رشته‌های مختلف از جمله علوم سیاسی، انسان‌شناسی، علم تاب‌آوری و سازگاری با یکدیگر ادغام شده و منبع مهمی برای محققان، سیاستگذاران و دانشجویان فراهم آمده است.

نویسندگان کتاب امیلی بوید و کارل فولکه هستند؛ امیلی بوید مدیر گروه تحقیقات محیط زیست انسانی دانشگاه ری‌دینگ و همچنین دانشیار مرکز تاب‌آوری استکهلم در دانشگاه استکهلم است.

تحقیقات و آموزش‌های کنونی او متمرکز بر تغییر اقلیم و توسعه، حکمرانی زیست‌محیطی، تاب‌آوری و اجتماعات انسانی است. کارل فولکه، مدیر مؤسسهٔ بئیئر، آکادمی سلطنتی علوم سوئد و مدیر علمی مرکز تاب‌آوری استکهلم، دانشگاه استکهلم و از پایه‌گذاران اتحادیه تاب‌آوری است. تحقیقات او بر نقش سیستم‌های زنده در مقیاس‌های مختلف در توسعهٔ اجتماعی-اقتصادی و همچنین بر نحوهٔ حکمرانی و مدیریت برای رسیدن به تاب‌آوری در نظام‌های اجتماعی-اکولوژیک تأکید دارند. در کتاب حاضر، نویسندگان به ویژگی‌های سازگاری نهادی نظیر دیدگاه‌های به اشتراک گذاشته‌شده میان کنشگران، سرمایهٔ اجتماعی و شبکه‌ها، تصمیم‌گیری مشارکتی و یادگیری، سازمان‌های مرزی و پل و پیش‌بینی مقابله با مجموعهٔ کاملی از مسائل پیچیده پرداخته‌اند که در اثر نبود نهادهایی پاسخگو یا توانا وخیم‌تر می‌شوند. شبکه‌ها، ویژگی‌های ضروری سازگاری نهادی‌اند و در چند فصل بر نقش بحرانی کنشگران اساسی شبکه از جمله کارآفرینان اجتماعی و رهبران، در سازگاری و حکمرانی در عرض سطوح و سازمان‌های گوناگون تأکید دارند. در آثار قبلی مترجم کتاب حاضر از قبیل کتاب شبکه‌های اجتماعی و مدیریت منابع طبیعی (انتشارات دانشگاه تهران، قربانی و جعفریان، ۱۳۹۵) سعی بر آن بود تا محققان، اندیشمندان و دانشجویان با کاربرد تحلیل شبکه اجتماعی در مدیریت منابع طبیعی آشنا شوند. از این‌رو توصیه می‌شود قبل از مطالعهٔ این کتاب، علاقه‌مندان، مباحث مربوط به سازگاری نهادی و تفکر تاب‌آوری در کتاب یادشده را مطالعه کنند. کتاب حاضر از چشم‌انداز تاب‌آوری اجتماعی-اکولوژیک به بررسی سازگاری نهادی، حکمرانی سازگار و پیچیدگی پرداخته است. در این کتاب سعی شده با بررسی و درک مؤلفه‌های سازگاری در سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیک به جوامع کمک شود تا در مقیاس‌های مختلف، از محلی گرفته تا جهانی، به‌سوی پایداری گام بردارند. این مقیاس‌ها به هم وابسته‌اند. در این کتاب به‌طور خاص به سازگاری نهادی و منابع تاب‌آوری اجتماعی-اکولوژیک تا ویژگی‌های تغییر نظیر شوک‌ها پرداخته شده که مبنای کار مطالعات موردی قرار گرفته تا راهکارها یا سیاست‌های سازگار در سطوح محلی، دولتی، جهانی معرفی شوند. نویسندگان در این کتاب، درس‌های برگرفته از واکنش‌های محلی، ملی و منطقه‌ای به چالش‌های مختلف اجتماعی-اکولوژیک را بررسی می‌کنند و تمرکز بر ترکیب تفکر تاب‌آوری با سازگاری نهادی است؛ از خالی شدن ذخایر ماهی گرفته تا رویدادهای جوی شدید- اما تمام فصل‌ها ماهیت فرامقیاسی و پیچیدگی چالش حکمرانی را مورد توجه قرار داده است. اجتماعات محلی با چالش مقابله با تغییرات سریع و آهسته مواجه می‌شوند و ضمن یادگیری، همکاری و سازماندهی مجدد پس از بحران، فرصت‌ها و محدودیت‌ها را کشف و با نوآوری ترکیب می‌کنند و برای مسیرهای جدید توسعه و پیشرفت بذر می‌باشند که اینها از مسائل اصلی حکمرانی مبتنی بر سازگاری است. ایجاد همگرایی میان تفکر تاب‌آوری و سازگاری نهادی هنوز چالشی بزرگ است. در نهایت می‌توان گفت با شواهد تجربی به‌دست‌آمده در این کتاب، می‌توانیم به‌سوی بینش‌های جدیدی در

زمینه این موضوع پیش رویم. امید است کتاب حاضر راهگشای مشکلات پیش روی تحقیقات بین‌رشته‌ای مرتبط با تفکر تاب‌آوری و مدیریت سازگار منابع طبیعی و محیط زیست و راهنمای مؤثری برای محققان، اندیشمندان، مدیران اجرایی و دانشجویان در حوزه‌های محیط زیست، منابع طبیعی و کشاورزی باشد.

بر خود لازم میدانم از همه کسانی که در چاپ این کتاب نقش داشته‌اند، تشکر و قدردانی کنم. از جناب آقای دکتر حسین آذرنیوند نماینده محترم دانشکده منابع طبیعی در انتشارات دانشگاه تهران، مسئولان و کارشناسان مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران که زمینه چاپ کتاب را فراهم کردند، قدردانی می‌کنم. وظیفه خود می‌دانم از استادانی که زحمت مطالعه و بررسی متن ترجمه را پذیرفتند و کتاب را برای انتشار مفید ارزیابی کردند و همچنین از سرکار خانم مهندس لیلا عوض پور که در ویرایش کتاب با اینجانب همکاری کردند، تشکر کنم. امید است نظرها و پیشنهادهای استادان، دانشجویان و کارشناسان محترم کمکی باشد در رفع ایرادات و تنظیم بهتر کتاب، در صورتی که خداوند توفیق چاپ بعدی را عطا فرماید.

مهدی قربانی

دانشیار دانشگاه تهران

۱۳۹۶